

3. ના હઠવું

નર્મદ

જન્મ : ૨૪-૮-૧૮૩૩ મૃત્યુ : ૨૫-૨-૧૮૮૬

માતા : નવદુર્ગા પિતા : લાલશંકર. વીર 'નર્મદ' તરીકે પ્રસિદ્ધ નર્મદાશંકર દવેનો જન્મ સુરત મુકામે થયો હતો. તેમણે મુંબઈમાં શિક્ષણ લીધું હતું. ગુજરાતીમાં નવી શૈલીનાં કાવ્યો વ્યાપક પ્રમાણમાં લખ્યાં, તેથી તેમને અર્વાચીન યુગના અગ્રેસર માનવામાં આવે છે. નોકરી છોડીને કલમને ખોળે માથું મૂકનાર નર્મદે સંસારસુધારો અને સાહિત્યસર્જનને જીવનમંત્ર બનાવ્યાં હતાં. નર્મદે પ્રેમ, પ્રકૃતિ, સ્વદેશભક્તિ, શૌર્ય, સમાજસુધારો વગેરે વિષય નિરૂપતાં અનેક કાવ્યો રચ્યાં છે. નર્મદની સમગ્ર કવિતા 'નર્મકવિતા' ગ્રંથમાં તથા ગદ્યનાં લખાણો 'નર્મગદ્ય'માં સંગ્રહાયાં છે. 'મારી હકીકત' તેમની આત્મકથા

છે. 'નર્મકોશ' ગુજરાતી કોશસાહિત્યનો પહેલો મહત્વનો ગ્રંથ છે. આ ઉપરાંત 'ડાંડિયો' નામનું સમાજસુધારનું સામયિક શરૂ કરી તેણે પત્રકારત્વમાં નવો જ ચીલો પાડ્યો હતો.

કોશ, વ્યાકરણ, પિંગળ, સંપાદન, અનુવાદ જેવાં સાહિત્યનાં અનેક ક્ષેત્રોમાં પહેલ કરનાર નર્મદને તેથી જ અર્વાચીન ગુજરાતી સાહિત્યના 'નૂતન પ્રસ્થાનકાર' ગણવામાં આવે છે.

શૌર્યગીત એ ઊર્મિગીતનો જ એક પેટાપ્રકાર છે. સામાન્ય રીતે આગળ વધતા સૈન્યને અથવા સૈનિકોને પાનો ચડાવવા, તેમનો ઉત્સાહ વધારવા જૂના સમયમાં ભાટ-ચારણો ગીતો ગાતા. એ ગીતો ગવાતાં ત્યારે બ્યૂગલો, રણભેરીઓ, નગારાં વાગતાં. ગીતનો લય અને તાલ આગેકૂચ કરતા સૈન્યના જોસ્સાને અનુરૂપ રહેતો. મુખ્યત્વે એમાં વીરતા અને બલિદાનની ભાવનાને ઉત્તેજવાનો આશય હોય.

પ્રસ્તુત કાવ્યમાં પોતાના ધ્યેયમાંથી પાછા ન હઠવા વિશેનો શૂરવીરનો અડગ નિર્ધાર જણાવ્યો છે. ગમે તેટલાં સંકટ કે મુશ્કેલી આવે તોપણ લીધેલું કાર્ય પૂર્ણ કરવાની વાત કરી છે. જે વીરપુરુષ હિંમત હારીને રણમેદાન છોડશે તેની લોકો ટીકા-નિંદા કરશે, પરંતુ હિંમતપૂર્વક, ઉત્સાહથી તે જીવનસંગ્રામમાં આગળ વધશે તો જ તે ખરા જશનો અધિકારી બનશે એ વાત આ ગીતમાં જુસ્સાભરી વાણીમાં વ્યક્ત કરી છે.

ડગલું ભર્યું કે ના હઠવું ના હઠવું :
વેણ કાઢ્યું કે ના લટવું ના લટવું. ટેક.
સમજીને તો પગલું મૂકવું, મૂકીને ના બીવું;
જવાય જો નહિ આગળ તોયે, ફરી ન પાછું લેવું. ડગલું.
સંકટ મોટું આવી પડતે, મોઢું ન કરવું વીલું;
કળે બળે ખૂબ લડવું પણ ના કરવું ફરવા ઊંચું. ડગલું.
જ્યાં ઊભા ત્યાં ચોંટી રહીને, વચન લેવું સબળું;
આભ પડો કે પૃથ્વી ફાટો, તોય ન કરીએ નબળું. ડગલું.
ફતેહ કરીને આગળ વધશું, અથવા અહીંયાં મરશું;
પણ લીધેલું તે પાળીશું, રે વજજરનું કરશું. ડગલું.
તજી હામ ને ઠામ મૂકવા, ખૂણા જે કો ખોળે;
ધિક્ કાયર તે અપજસરૂપી, ખાળકૂંડીમાં બોળે. ડગલું.
નાસી જાતાં હસે શત્રુઓ, સાથી ફિટ કહી કાઢે;
બીકણ બાયલા નામદોં એ, નામ મળે ઉપાડે. ડગલું.
પોતાનો પસ્તાવો થાયે, જખ મારી રે ભારે;
મુઆ નહિ કાં કરી પરાક્રમ, રણે ઉઠાવ્યું જ્યારે. ડગલું.

શૂરવીર તે જસનો લોભી, હિંમતમદિરા પીએ;
 ઉમંગથી તે ધસી વધે વા, ખૂબ ટકાવી રાખે. ડગલું.
 ભણી ગણી જન પુખ્ત વિચારે, પાયો નાખે મજબૂત;
 કો કાળે પણ જસ મોટો લે, નર્મદકેરું સાબૂત. ડગલું.
 ('નર્મદનું મંદિર'માંથી)

ટિપ્પણ

વેણ - વચન **લટવું** - નમી પડવું **સંકટ** - મુશ્કેલી, આફત **મોઢું વીલું કરવું** - નિરાશાથી ઢીલા થવું
કળ - યુક્તિ **ફરી ઊંચું** - મોં ફેરવી લેવાના અર્થમાં પ્રયોગ છે **સબળું** - સબળ **વજજર વજ** - (અહીં) કદી
 ન તૂટે એવું **હામ** - હિંમત **ધિક્** - (અહીં) ધિક્કાર હજો **કાયર** - ડરપોક **અપજસરૂપી** - ખુદ અપજશ જેવું
 (અહીં) અપયશ અપાવો **ખાળફૂંડી** - ખાળના મેલા પાણીની ફૂંડી **ફિટ કહેવું** - ફટ્ કહેવું, તિરસ્કાર કરવો
જખ મારવી - (અહીં) વ્યર્થ પ્રયત્ન કરવો **પુખ્ત** - પાકટ, પૂરા વિચારને અંતે પ્રગટેલું **સાબૂત** - નક્કર,
 મજબૂત

સ્વાધ્યાય

પ્રશ્ન 1. નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર આપો.

1. પોતાના ધ્યેયમાંથી પીછેહઠ નહિ કરવા અંગે કવિ શું કહે છે ?
2. હિંમત ત્યજનારા માટે કવિના શા વિચારો છે ?
3. 'ના હઠવું' કાવ્યનો ભાવાર્થ સ્પષ્ટ કરો.

પ્રશ્ન 2. નીચેની કાવ્ય પંક્તિઓ સમજાવો :

1. “ફતેહ કરીને આગળ વધશું, અથવા અહીંયાં મરશું;
 પણ લીધેલું તે પાળીશું, રે વજજરનું કરશું.”
2. “શૂરવીર તે જસનો લોભી, હિંમતમદિરા પીએ;
 ઉમંગથી તે ધસી વધે વા, ખૂબ ટકાવી રાખે.”

આટલું કરો

1. નર્મદ કલમ પર જ જીવવાના લીધેલા અડગ નિર્ણય અંગેનો પ્રસંગ તમારા શિક્ષક પાસેથી જાણો.

